

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Haas R. N. How a World Order Ends And What Comes in its Wake. *Foreign Affairs*. January / February 2019. Volume 98. Number 1. Pp. 22–30.
2. Haas R. N. The Age of Nonpolarity What Will Follow U.S. Dominance. *Foreign Affairs*. May / June 2008. Volume 87. Number 3. PP.44–56.
3. Wendt A. Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics. *International Organization*. March 1992. Volume 46. Issue 02. PP 391–425.
4. Huntington S. P. The Lonely Superpower. *Foreign Affairs*. March/April 1999. Volume 78. Number 2. Pp. 35–49.
5. Бжезинский З. Великая шахматная доска. Москва: Международные отношения, 1999. 112 с.
6. Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин: Підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2007. 461 с.
7. Вишня Ю. Достоинства и недостатки теории однополярного мира. *Allowwonder*. 17 сентября 2017. URL: <https://allowwonder.com/dostoinstva-i-nedostatki-teorii-odnopolyarnogo-mira/>.
8. Culick V. E. Categories and multipolar characteristics derived, Europe's Classical Balance of Power. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1955. 356 p.
9. Цыганков П. А. Теория международных отношений Учебное пособие. Москва: Гардарики, 2003. 590 с.

УДК 327(485)

БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА КОРОЛІВСТВА ШВЕЦІЯ

Г. А. Герасімова, М. М. Фротвейт

Анотація. Дане дослідження висвітлює трансформацію безпекової політики Королівства Швеції після закінчення біполярного протистояння, а також пристосування до нових загроз міжнародного середовища ХХІ століття. На основі системного підходу, з використанням методу критичного аналізу досліджено основні тенденції та напрямки розвитку безпекової політики Швеції наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. Пояснюються причини відходу від традиційного «нейтралітету» та пом'якшення позаблокового статусу. Розкрито питання відносин Стокгольма з Організації Північноатлантичного договору (НАТО) та співробітництво на межі членства. Аналізуються взаємозв'язки держави з Європейським союзом та сусідніми державами Скандинавського регіону.

Ключові слова: Швеція, нейтралітет, безпекова політика, євроатлантична інтеграція.

Вступ. У ХХІ столітті світова система міжнародних відносин переживає кризовий період. Головні причини дестабілізації системи міжнародних відносин: 1) прагнення окремих країн переглянути існуючий світовий порядок та їхня реваншистська агресивна політика, яка напряду загрожує суверенітету та територіальній цілісності інших держав; 2) нестабільність на Близькому Сході, яка актуалізує загрозу міжнародного тероризму; 3) міграційна криза, яка створила концептуально нову загрозу європейським країнам та самим європейським цінностям. Виходячи з цього здатність існуючих безпекових інституцій та стратегій викликають сумніви, щодо забезпечення недоторканості держав та їхніх громадян.

Одним з варіантів визначення місця країни в міжнародних відносинах з точки зору гарантування її безпеки є позаблоковість та нейтралітет в разі конфліктів. Історичні приклади доводять, що в разі виникнення глобального конфлікту нейтральний статус не є панацеєю від агресії. Втім, й сьогодні деякі країни Європи все ще покладаються на нього як гарантію власної безпеки. В умовах, коли більшість держав континенту приєдналися до євроатлантичних структур, ставши членами НАТО, вони, підтримуючі партнерські відносини з Брюсселем, реалізують власні оборонні стратегії. З геополітичної точки зору найбільш розповсюдженим такий підхід спостерігається на території Північної Європи і держава цього субрегіону – Швеція – дотримувалася політики нейтралітету в умовах біполярного протистояння. Втім, сьогодні питання щодо необхідності та

доцільності дотримуватися обраного десятиліття тому курсу актуалізується для Стокгольму.

Місце нейтральної концепції в європейському просторі вивчалися у працях таких авторів, як В. Антошкін, В. Цвірова [1], Л. Д. Чекаленко [2]. Дослідженню шведського прикладу реалізації концепції нейтралітету в рамках зовнішньої та безпекової політики присвятили свої публікації Р. Чарни [3], Р. Далсьйо [4]. Серед сучасних науковців питання співпраці Організації Північноатлантичного договору та Королівства Швеції в своїх роботах розглядали А. Котті [5], К. Вагнсон [6].

Основна частина. Політика активного нейтралітету має глибокі історичні корені в Швеції і завдяки їй країна сприймалася в світі важливим гравцем. Варто відмітити, що шведський нейтралітет має свою специфічну рису: він ніколи не був закріплений документально і проголошувався урядом навмисно, в разі загострення міжнародного середовища або спалахування міждержавного конфлікту. Вірогідно, така позиція була нічим іншим, як спробою лавірувати між більш впливовими силами в регіоні і світі, що, слід визнати, дало деякі результати. Подібна тактика знайшла відображення і під час холодної війни, коли Швеція грала доволі важливу роль «моста» між двома наддержавами. Швеція займала певну нішу, в існуючому в той час світовому порядку, і її роль була по-своєму унікальною [7].

Корисне дослідження О. Зарецької було присвячене аналізу процесів трансформації зовнішньої політики Швеції наприкінці ХХ століття. Кінець ХХ ст. виявився в значній мірі переломним для зовнішньої політики та політики безпеки країн Північної Європи. Зі зміною балансу сил основним завданням Швеції стало пристосування до мінливих реалій нового постбіполярного середовища. Важко було відмовитися від традиційного для шведського суспільства нейтралітету і перебудувати військовий сектор промисловості [8].

В результаті скорочення військової та політичної присутності Росії на Півночі компенсувалося посиленням впливу США та розширенням Європейського Союзу. Вступ Швеції до ЄС в 1995 році означало приєднання до групи держав, які здійснюють тісну координацію своєї зовнішньої та внутрішньої політики. Таким чином, країнам-членам ЄС довелося б враховувати думку Брюсселя при прийнятті зовнішньополітичних рішень [8]. Отже, членство в ЄС вносить певні обмеження в можливість маневрування в безпековій політиці і через це постало питання – наскільки раціонально розглядати Швецію, як нейтральну державу. Таким чином, зміна конфігурації міжнародної системи стала зовнішнім фактором, який вплинув на відсутність необхідності збереження нейтралітету. У цей самий час нейтральна Швеція несподівано висловилася на підтримку розширення НАТО, обґрунтовуючи це тим, що бачить в Альянсі певний стабілізуючий фактор. В кінці 1990-х років політика Швеції стала предметом дискусій так, як її офіційна доктрина зовнішньої політики все ще базувалась на принципі військового неприєднання [9].

Цікаві матеріали для роздумів надають нам мемуари відомого шведського дипломата Г. Лільєгрена. З поміж колег його виділяє послідовна відданість євроатлантичним ідеям, достатньо рідка серед шведських посадовців. Внутрішнім фактором в процесі трансформації зовнішньої політики Стокгольма на початку 1990-х років в деякій мірі сприяла зміна влади у Королівстві. До влади держави вперше за багато років прийшли консерватори на чолі з Карлом Більдтом, який заявив у політичній декларації нового уряду, що першочерговим завданням для держави є повна участь у Європейській кооперації. За таких умов політика нейтралітету Швеції повинна була зазнати певних трансформацій [10].

Одним з ініціаторів цього процесу зміни вектору зовнішньої політики виступив саме Генрік Лільєгрена. У листопаді 1991 року він написав документ під назвою «Політика безпеки Швеції за умов зміни європейського середовища» і у ньому також зазначав, що нейтральність стає недоречною для шведської політики. Він наголошував на необхідності пристосовуватися до нових умов та викликів на міжнародній арені. Прем'єр-міністр Карл Більдт підкреслював, що він більше не розглядає зовнішню політику країни як політику

нейтралітету, і що на зовнішню політику Королівства Швеції важливий вплив буде здійснювати приналежність до ЄС [10]. Таким чином, Швеція де факто відмовилася від зовнішньополітичної лінії, прийнятої століття тому. Також перші прямі контакти Стокгольма з Організацією Північноатлантичного договору було започатковані саме Г. Лільєгреном [10]. І у подальшому двостороння співпраця Швеції з Альянсом продовжувала розвиватися з 1994 року в рамках програми «Партнерство заради миру», що стало чудовою платформою для зближення з НАТО, не ставлячи під загрозу політику неучасті у військових союзах [11].

На початку XXI століття відбувається модернізація шведського оборонного сектора та почалось реформування національних збройних сил. Військове керівництво Швеції висловлювало впевненість, що нереально забезпечити систему національної оборони, здатну протистояти широкомасштабній агресії, тому цілком достатньо мати сили й засоби, які зможуть стримати агресора. В результаті однією із головних цілей Стокгольма стає розвиток партнерських відносин з іншими державами. Найкращим прикладом модернізації збройних сил Швеції стала активна участь у створенні в 2008 році Північної тактичної групи – багатосторонньої військової структури, до якої також увійшли Норвегія, Естонія та Фінляндія. Мета тактичної групи полягає у підтримці зусиль ЄС, які спрямовуються на формування сил швидкого реагування [12]. Також важливим напрямком Королівства Швеція стає підвищення видатків на оборону, які в першу чергу йдуть на модернізацію морського компонента збройних сил та облаштування військової присутності в стратегічно важливих точках регіону, таких як острів Готланд.

Як відомо, концепція нейтралітету достатньо розповсюджена в європейському просторі. В. Антошкін та В. Цвірова вивчали специфіку трансформації концепції нейтралітету та позаблоковості європейських країн в умовах глобалізації [1]. В. Антошкін аналізуючи варіанти реалізації шведської безпекової політики в XXI столітті наголошував на наявності декількох варіантів дій. Говорячи про продовження дотримання концепції нейтралітету, він зауважував, що це цілком відповідає традиційному позаблоковому статусу Швеції. Разом з тим, для дослідника було очевидно, що у випадку масштабного конфлікту в Європі Стокгольм однозначно дотримуватиметься західної орієнтації, тому його нейтралітет, якщо й буде проголошений, носитиме умовний, обмежений характер. Альтернативні варіанти – на кшталт формування регіональних оборонних структур в балтійському або північноєвропейському форматах, відповідають довгостроковій зовнішньополітичній стратегії Швеції, спрямованій на створення регіонального союзу під її головуванням. Перспективною вважалась ідея створення регіональних структур безпеки, які б могли у майбутньому стати підсистемами загальної всеохоплюючої системи європейської безпеки та доповнювали існуючі інституції. Втім, на думку В. Антошкіна, саме інтеграція до існуючих структур європейської та євроатлантичної безпеки виглядала для Швеції найбільш раціональним вибором [1].

Основним фактором, який впливає на шведську оборонну політику, стала агресивна політика Російської Федерації (яка проявилась в анексії Криму та провокацій в Балтійському регіоні). Через це Стокгольм активізує двосторонні та багатосторонні відносини в сфері безпеки та оборони з країнами-сусідами, які є членами НАТО. Важливим партнером Швеції в безпекових справах є її нейтральний сусід – Фінляндія. У 2016 році були підписані документи щодо поглиблення співпраці з США та Великобританією. Важливо відзначити, що Швеція приймає активну участь у союзах, які подібні до НАТО: Північноєвропейський оборонний союз (NORDEFCO), в який крім Швеції також входять Данія, Фінляндія, Норвегія, Ісландія, і оборонний альянс Швеції та Фінляндії (DAFS) [9].

Швеція з 2014 року стала більш активно брати участь в навчаннях НАТО на Балтиці і Півночі, також на постійній основі почала брати участь в Силах швидкого реагування Альянсу. Після анексії Криму Росією, Швеція докладає зусилля для підйому на більш високий рівень їхнього військово-політичного співробітництва з НАТО. Стокгольм став

частиною Програми розширених можливостей для особливих партнерів Північноатлантичного Альянсу, тобто групи привілейованих партнерів, які тісно співпрацюють з Альянсом. Крім того, у 2014 році в ході саміту в Ньюпорті Швеція підписала окремі угоди, які дають можливість НАТО використовувати територіальні води та повітряний простір країни. Варшавський саміт в липні 2016 роки підтвердив Шведське привілейоване становище партнера Альянсу. Співпраця НАТО з Швецією є найбільш розвинутою в порівнянні з усіма іншими державами-партнерами. Де факто вона розвивається у форматі НАТО 29+2. В даний час держава співпрацює з Північноатлантичним Альянсом настільки близько, що подальше розширення співпраці буде означати лише балансування на межі членства [13].

Найактуальнішу інформацію щодо стану процесів співпраці Швеції з євроатлантичними структурами подає Дж. Готковська. Вона надає прогнози щодо реорганізації шведської безпекової політики та окреслює перспективи вступу Швеції до НАТО, послідовно вивчаючи такі аспекти проблеми, як позиції політичних партій та громадськості країни з цього питання, реакція Кремля на потенційне розширення Організації Північноатлантичного договору біля російських північних кордонів, плюси та мінуси від потенційної інтеграції для самих шведів. На думку Дж. Готковської Швеція в найближчі роки докладатиме зусиль з метою посилити політичне та військове співробітництво з НАТО і цей процес буде розвиватися незалежно від того, яким напрямком піде внутрішня дискусія з цього питання. Аналітики країни розробляють довгострокові пропозиції щодо зміцнення співпраці з Північноатлантичним Альянсом і розглядають наступні сфери кооперації в якості перспективних:

- поглиблення співпраці щодо ситуаційної обізнаності, в тому числі шляхом обміну даними розвідки;
- зміцнення шведської присутності в командній структурі НАТО;
- вивчення можливості співпраці на початкових етапах оперативного планування НАТО, зокрема, щодо протидії російській стратегії;
- розвиток політичних механізмів консультацій з партнерами в разі виникнення кризових і конфліктних ситуацій.

Інші пропозиції аналітиків стосуються участі Швеції в навчаннях компонентів Сил швидкого реагування Північноатлантичного Альянсу, до яких держава до цих пір не мала доступу; проведення масштабних навчань НАТО на території Швеції; доступу країни до інтегрованої системи ППО НАТО [14].

У 2013 році посилилося активне обговорення щодо членства Швеції в НАТО через те, що політикум країни розділився на два табори з цього питання. Негативна позиція соціал-демократів є однією з основних перешкод, що заважають Стокгольму прийняти рішення про вступ до Альянсу. В Швеції спостерігається поступовий спад громадської опозиції та зростаюча підтримка євроатлантичної співпраці [15]. Втім, підтримка все ще не знаходиться на належному рівні для прийняття рішення про інтеграцію. Сьогодні Швеція настільки зблизилася з НАТО, наскільки це можливо для країни, яка не є членом організації. Стокгольм максимально використовує можливості, відкриті Альянсом для третіх країн. В цілому, технічно і організаційно Швеція повністю готова до вступу в Організацію Північноатлантичного договору [12].

Тісне співробітництво Швеції з НАТО з одного боку має позитивний вплив на регіональну безпеку, але з іншого боку це негативно позначилося на політиці безпеки країни. Активна співпраця з Альянсом формує бачення в певної частини шведської політичної еліти, що Швеція не потребує членства в НАТО, тому що країна вже захищена гарантіями безпеки. Подібне переконання сформувалось під впливом обговорення стратегічної роль острова Готланд. Тому що, якщо Росія зайняла б острів і розгорнула на ньому свої підрозділи, це б надало певні військово-стратегічні переваги над силами НАТО в регіоні. Також шведський уряд не відчуває нагальної потреби значно збільшити військові витрати країни на оборонний бюджет [13]. І не дивлячись на все більш тісне

співробітництво Швеції з НАТО, все одно є невизначеність щодо формату співпраці у випадку військового конфлікту в регіоні.

Висновки. Стокгольм практично протягом всіх 1990-х років офіційно підтримував загальноєвропейську інтеграцію, включаючи і загальну політику безпеки. Це було викликано перш за все зростаючими темпами європейської інтеграції і страхом залишитися за межами активного політичного поля. Таким чином, участь в спільній ініціативі ЄС можна вважати «полегшеною версією» безпекової інтеграції, своєрідним компромісом між об'єктивним викликом нового постбіполярного глобалізованого світу та традиційним нейтралітетом. В кінці XX століття початок співпраці з Організацією Північноатлантичного договору став для Швеції кроком на шляху відмови від нейтралітету часів біполярного протистояння та інтеграції з західними структурами. Стокгольм вважає регіональне безпекове середовище після закінчення холодної війни мирним та стабільним, тому вирішила, що участь в операціях НАТО по врегулюванню криз відповідає її новій активній зовнішній політиці в міжнародних відносинах. Королівство Швеція має на меті створити ексклюзивний формат відносин з Альянсом в питаннях безпеки Балтійського регіону, але не має наміру стати повноцінним членом Альянсу. Мало вірогідно, що уряд Швеції прийме рішення подати заявку на членство в Організацію Північноатлантичного договору в найближчі роки. Ключові рішення в області безпеки і зовнішньої політики в країні приймаються на основі консенсусу, тому для початку вони потребують значної політичної та громадської підтримки. У суперечливих випадках будь-якій зміні курсу передують довге і ретельне обговорення, що робить швидкі зміни малоймовірними. Значення співпраці з Альянсом у стратегіях безпеки Стокгольма неухильно зростає, але тим не менш тримаючись осторонь від прямого вступу в Північноатлантичний Альянс країна підкреслює свій позаблоковий статус. Таким чином, Стокгольму необхідно знайти шляхи подальшого розвитку політичного та військового співробітництва, що сприятиме підвищенню рівня безпеки в регіоні, зберігаючи при цьому чітку лінію розмежування між членами НАТО та позаблоковими акторами.

Аннотация. Данное исследование освещает трансформацию политики безопасности Королевства Швеции после окончания биполярного противостояния, а также приспособления к новым угрозам международной среды XXI века. На основе системного подхода, с использованием метода критического анализа исследованы основные тенденции и направления развития политики безопасности Швеции в конце XX – начале XXI века. Объясняются причины отхода от традиционного нейтралитета и смягчения внеблокового статуса. Раскрыты вопросы отношений Стокгольма с Организацией Североатлантического договора (НАТО) и сотрудничество на грани членства. Анализируются взаимосвязи государства с Европейским союзом и соседними государствами Скандинавского региона.

Ключевые слова: Швеция, нейтралитет, политика безопасности, евроатлантическая интеграция.

Abstract. This study highlights the transformation of the security policy of the Kingdom of Sweden after the end of the bipolar confrontation, as well as adaptation to the new threats of the international environment of the 21st century. Based on a systematic approach, using the method of critical analysis, the main trends in the development of Swedish security policy in the late 20th century and early 21st century are studied. Explained the reasons for moving away from traditional neutrality and easing the non-aligned status. Revealed the issues of relations between Stockholm and the North Atlantic Treaty organization (NATO) and cooperation on the verge of membership. The article analyzes the relationship of the state with the European Union and neighboring States of the Scandinavian region.

Key words: Sweden, neutrality, security policy, Euro-Atlantic integration.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антошкін В., Цвірова В. Трансформації концепції нейтралітету та позаблоковості європейських країн в умовах глобалізації. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 2 (27). С. 161–167.
2. Чекаленко Л. Д. Позаблоковість чи нейтралітет: європейський досвід. *Зовнішні справи*. 2013. № 7. С. 16–19.
3. Czarny R. M. Sweden: From Neutrality to International Solidarity. *Springer International Publishing*. 2018. DOI 10.1007/978-3-319-77513-5.

4. Dalsjö Robert. The hidden rationality of Sweden's policy of neutrality during the Cold War. *Cold War History*. 2014. 14 (2): 175–194. DOI 10.1080/14682745.2013.765865.
5. Cottey A. The European neutrals and NATO: ambiguous partnership. *Contemporary security policy*. 2013. 34 (3), 446–472. DOI 10.1080/13523260.2013.842295.
6. Wagnsson C., A security community in the making? Sweden and NATO post-Libya. *European security*. 2011. 20 (4), 585–603. DOI 10.1080/09662839.2011.633514.
7. Воловой В., Баторшина И. А. Система безопасности в Балтийском регионе как проекция глобального противостояния России и США. *Балтийский регион*. 2017. Т. 9, No 1. С. 27–43.
8. Зарецкая О. В. Трансформация внешней политики и регионализм Швеции в конце XX века. *Скандинавские чтения: этнографические и культурно-исторические аспекты: [сборник]* / Рос. акад. наук, Музей антропологии и этнографии им. Петра Великого. Санкт-Петербург: Кунсткамера, 2014. С. 183–191.
9. Громыко Ал. А., Плевако Н. С. О возможном вступлении Швеции и Финляндии в НАТО. *Современная Европа*. 2016. No 2 (68), март-апрель. С. 13–16.
10. Лільєгрєн Г. Від Таллінна до Туреччини. Мемуари шведа і дипломата. К.: Темпора, 2010. 352 с.
11. Усубов Ф. Дж. Проблемы сотрудничества НАТО с нейтральными странами Европы в начале XXI века. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*. 2010. С. 374–380.
12. Шевченко А. Р. Основні принципи та напрями зовнішньої політики Швеції: автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04; НАН України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. К., 2013. 19 с.
13. Килин Ю. М. Нейтральные государства на распутье: проблема вступления в НАТО Финляндии и Швеции. *Современная Европа*. 2017. No 2 (74), март-апрель. С. 65–76.
14. Gotkowska J., Szymański P. Between Cooperation and membership: Sweden and Finland's relations with NATO. *OSW Studios*. 2017. # 62. 31 p.
15. More Swedes want to join NATO than stay out / новинний портал The Local. URL : <https://www.thelocal.se/20150914/poll-more-swedes-now-for-nato-than-against>.

УДК 94(477):355.48»1939/1945»:32.019.51

ПАМ'ЯТЬ ПРО ДРУГУ СВІТОВУ ВІЙНУ ЯК ЗАСІБ КОНСТРУЮВАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

О. О. Григор'єва

Анотація. Унікальність українського кейсу полягає у тому, що пам'ять про Другу світову війну перетворилася на будівельний матеріал для створення актуального образу сучасної держави в умовах збройного конфлікту. На рівні наративу Україна виступає жертвою двох тоталітарних режимів у минулому та жертвою російської агресії зараз. В обох випадках український народ є борцем за власну свободу та незалежність. На рівні практик важливою є залученість українських дипломатів у процес просування українського національного наративу у глобальний дискурс. Трансформація національного наративу про Другу світову війну відповідно до європейської версії – це важливий крок у розриві з тоталітарною спадщиною СРСР та зміною ментальності України на користь Європи.

Ключові слова: національна ідентичність, політика пам'яті, національний наратив, Друга світова війна, дипломатія

Спогади про війни дозволяють нам переглянути історію, створити пантеон героїв, переосмислити культуру та визначальні міфи нації, опрацювати різні - часто суперечливі – культурні бачення себе та інших, друзів і ворогів. Спогади також визначають, ким ми є: «ми покладаємося на пам'ять заради свого індивідуального та колективного почуття ідентичності, сенсу та мети» [1].

За Вінтером практики «активної пам'яті», або «колажі пам'яті», – це свідомо відібрані та відсортовані колекції певних «придатних» або «підходящих» минулих подій, стратегічно використовувані для впливу на сьогодення та майбутнє учасників колекції. Вони не випадкові: кожен окремий образ, кожна окрема історія пов'язуються з відповідним «великим наративом», щоб відповідати культурним цінностям та політичному порядку денному національних держав, і відтворити певну версію історії [2].